

VZDĚLANÍ ČEŠI MAJÍ RÁDI PŘÍRODU, O JEJÍ OCHRANĚ TOHO ALE MNOHO NEVÍ

KATEŘINA PTÁČKOVÁ, MARKÉTA DUŠKOVÁ

VÝSLEDKY SOCIOLOGICKÉHO PRŮZKUMU NEJEN O OCHRANĚ PŘÍRODY

PhDr. KATEŘINA PTÁČKOVÁ

Věnuje se sociologickému výzkumu na pomezí veřejného, neziskového, akademického a podnikatelského sektoru. Pracovala také jako ředitelka asociace neziskových organizací Zelený kruh.

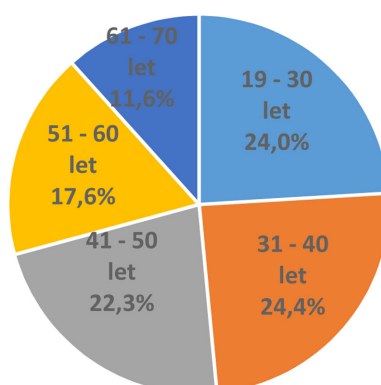
PhDr. MARKÉTA DUŠKOVÁ

Dříve se zabývala rozborem médií, mediálními analýzami a komunikací. Ve Fóru ochrany přírody má na starosti správu komunikace s veřejností a redakční práce v časopise.

Během loňského roku provedla organizace Belec sociologický výzkum zaměřený na postoje obyvatel Česka k otázkám týkajícím se ochrany přírody. Šetření bylo součástí rozsáhlého informačního projektu „Příroda, koho to zajímá“, který usiluje o zvýšení srozumitelnosti hlavních témat a cílů ochrany přírody a také o aktivnější zapojení veřejnosti do této oblasti. První, kvantitativní část výzkumu byla realizována v létě 2015. Byla zaměřena na respondenty s vyšším vzděláním (minimálně středoškolské s maturitou), vyššími příjmy (měsíční příjem domácnosti nad 20 tisíc hrubého), žijící ve větších sídlech (obce nad 20 tisíc obyvatel). Dotazováno bylo celkem 1023 respondentů z řad participantů Českého národního panelu¹. Druhá, kvalitativní část čerpala ze dvou skupinových rozhovorů, které se konaly v září 2015. Účastnili

se jich opět respondenti s vyšším vzděláním, vyššími příjmy, tentokrát výlučně s bydlištěm v Praze. Jednu ze skupin tvořili lidé starší 60 let, druhou respondenti mezi 20 a 30 lety. Celkem se rozhovorů účastnilo 14 respondentů. Sběr dat a jejich vyhodnocení provedli sociologové Kateřina Ptáčková a Karel Čada (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy) ve spolupráci s agenturou NMS Market Research. Výzkum se soustředil na vzdělanější a lépe situované Čechy a Češky z větších měst, protože na tuto cílovou skupinu je zaměřena celá populárně-naučná kampaň Příběhů české přírody, která je také součástí informačního projektu „Příroda, koho to zajímá“. Takto byla cílová skupina vybrána s ohledem na prostředky a náplň kampaně – informačním kanálem je především internet, případně on-line média, jejichž užívání

Věková struktura respondentů (N = 1023)

Vzdělanostní struktura respondentů (N = 1023)

¹Český národní panel tvoří více než 65 000 zaregistrovaných respondentů ve struktuře kopírující internetovou populaci. Identita a věrohodnost všech členů Českého národního panelu je pravidelně online i offline ověřována. Nedůvěryhodní a profesionální respondenti, stejně jako lidé poskytující inkonzistentní odpovědi ve výzkumech, jsou identifikováni na základě interního monitorovacího systému a následně z výzkumů vyloučeni.

je právě u této skupiny obyvatel nejvyšší. Cílem kampaně je ukázat na základní jevy v přírodě, které se dají pozorovat třeba i v městském prostředí, a také přimět městské obyvatele k zájmu o změny v přírodě, jejichž znalost je základem pro pozitivní přístup k zásadnějším otázkám ochrany přírody.

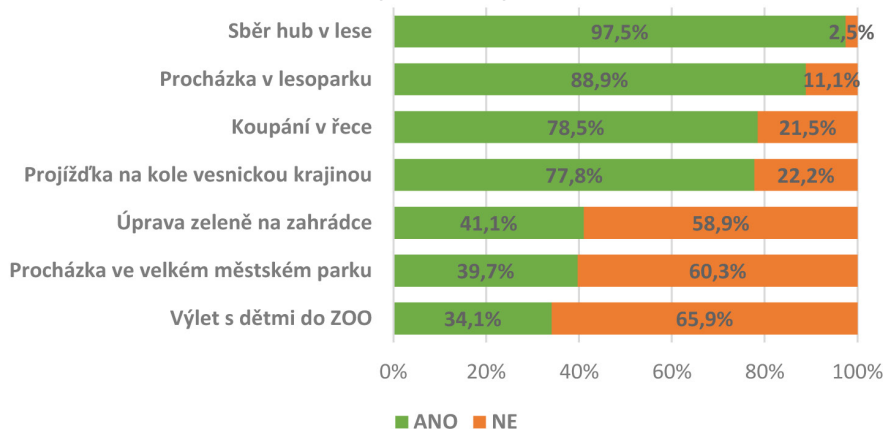
Hlavní zjištění výzkumu potvrdilo naše očekávání – vzdělaní lidé deklarují pozitivní vztah k přírodě a zájem o její ochranu. Velká většina respondentů chodí podle svých slov do přírody ráda, umí si tam poradit, příroda jim připadá krásná a tito lidé se snaží sami omezovat negativní dopady své činnosti na přírodu.

Zároveň se však ukázalo, že respondenti o přírodě mnoho nevědí a zprávy o ní ani aktivně nevyhledávají. Polovina respondentů si např. není schopna vybavit žádnou zprávu o ochraně české přírody, kterou v poslední době zaznamenala, pouhých 11 procent umí vyjmenovat všechny čtyři české národní parky a téměř polovina si

si 53 procent rozhodně či spíše divočinu, 35 procent „něco mezi“ a 12 procent rozhodně či spíše park. „Jako v přírodě“ si pak lidé připadají např. při sběru hub, procházce v lesoparku, koupání v řece či projíždce na kole venkovskou krajinou. Naopak menšina si tak připadá při práci na zahrádce, procházce v městském parku či výletu do ZOO s dětmi.

Respondenti s pozitivnějším vztahem k přírodě mají zpravidla širší vnímání toho, co všechno „je příroda“. Tito lidé přírodu také častěji navštěvují, v otázkách ochrany přírody spíše důvěřují argumentům ekologů a cítí se lépe v divočině než v upraveném městském parku. Pozitivní vztah k přírodě souvisí také s mírou povědomí o ochranné oblasti. Ženy jsou celkově vůči přírodě a její ochraně naladěny pozitivněji než muži. Častěji deklarují potřebu kontaktu s přírodou a příroda jim častěji připadá krásná. Zatímco vztah žen k přírodě se s věkem výrazně nemění, u mužů je významně pozitivnější v pozdějším věku.

**Pocit pobytu v přírodě
(N = 1023)**

nevybaví žádný rostlinný ani živočišný druh, který je na našem území kriticky ohrožen. Na následujících řádcích vám podrobněji představíme hlavní zjištění, která obě části výzkumu přinesly.

VZTAH K PŘÍRODĚ

Téměř třetina vzdělaných Čechů a Češek navštěvuje v letní sezóně přírodu více než jednou týdně. Druhá třetina chodí v létě do přírody zhruba jednou týdně a zbylá třetina pak méně často. Vůbec do přírody nechodí jen naprosté minimum respondentů. Pokud mají lidé volit mezi „divočinou“ a „upraveným městským parkem“, vybere

Lidé si do přírody vyrazí nejčastěji odpočinout (84 %), oceňují samotu a klid (74 %). Mezi přírodními „lákadly“ je často uváděna také estetická stránka přírody – respondenti ve velké míře souhlasí s tím, že příroda je „krásná“ (80 %), lákají je výhledy do krajiny (78 %). Dobrodružství a nepředvídatelnost připadají na přírodě lákavé pouze 17,5 procenta respondentů. Na dovolené v přírodě bylo v posledním roce více než 70 procent respondentů. Stejně velká skupina lidí také slyšela či viděla pořad o české přírodě v rozhlasu či televizi, sportovala v přírodě a byla alespoň jednou na houbách či na rybách. Starší generace častěji sleduje

zprávy o přírodě, mladší respondenti zase vyrazí častěji do přírody za sportem. Starší muži výrazně častěji než ti mladší diskutují s přáteli či s rodinou o ochraně přírody, naopak u žen starších 60 let významně klesá podíl těch, které se k ochraně přírody veřejně vyjadřují.

Největší skupina respondentů – téměř dvě třetiny – by se na výletě do přírody jen obtížně obešla bez značených stezek. Polovina pak k tomu, aby se cítila v přírodě dobře, potřebuje mapu, 40 % cítí potřebu naučných tabulí. Méně než 10 procent respondentů považuje za nezbytné potkávat jiné výletníky, mít k dispozici dostupnou zdravotní péči či splachovací záchod. Skupinové diskuse ukázaly, že ideální podoba pobytu v přírodě je z pohledu respondentů tam, kde je to upravené, není tam nepořádek (např. odpadky), k dispozici jsou dobře značené cesty, je možné tam „něco vidět“. Vítané je, pokud si o místních zajímavostech mohou lidé přímo na místě přečíst, a to stručnou a zábavnou formou.

Celkově lze tedy říct, že respondenti mají přírodu rádi, rádi do ní chodí, ale očekávají, že budou mít k dispozici základní turistickou infrastrukturu. Preferenci „divočiny“ před „městským parkem“ můžeme tedy chápat spíše jako touhu po klidu a nenarušené přírodě, než po místě, kde budou lidé vydáni přírodě na pospas.

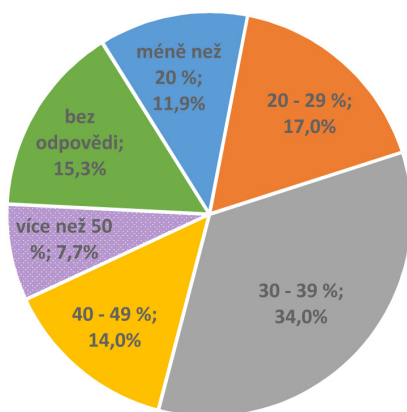
INFORMOVANOST

Zájem o informace z oblasti ochrany přírody mají zhruba čtyři respondenti z deseti. Zhruba 20 procent respondentů připouští, že je řada věcí rozhodně zajímavá víc než ochrana přírody. Větší zájem o informace o přírodě mají ti, kteří do ní častěji chodí, mají k přírodě pozitivní vztah, více toho o ní ví, důvěřují argumentům ochránců přírody a cítí se dobře v „divočině“. Z hlediska konkrétních informací by respondenty nejvíce zajímaly praktické rady o možnostech „užívání“ přírody v jejích okolí – tipy na výlety, zajímavosti o přírodě a krajině v okolí bydliště. Naopak nejmenší je zájem o legislativu, lesní hospodaření, ale také o praktické návody typu „jak vyrobit ptačí budku“. Nejčastěji využívané zdroje informací o přírodě jsou „klasické“ – internet, televize či rádio. Z diskusních skupin vyplynulo, že většina respondentů registruje (občas do nich nahlédne) také zpravodaje městských částí. Velmi dobře hodnocené

jsou informační tabule přímo v přírodě, naopak značně nepopulární jsou mezi respondenty letáky. Čeština se zdá být zásadní podmínkou přístupnosti informací širší veřejnosti. Významný je také zájem o obrázky a fotografie na informačních materiálech.

Pokud jde o míru informovanosti o otázkách ochrany přírody, platí již výše uvedené – informovanost není příliš vysoká. Zhruba polovina respondentů si nebyla

Odhad podílu lesů na území ČR (N = 1023)

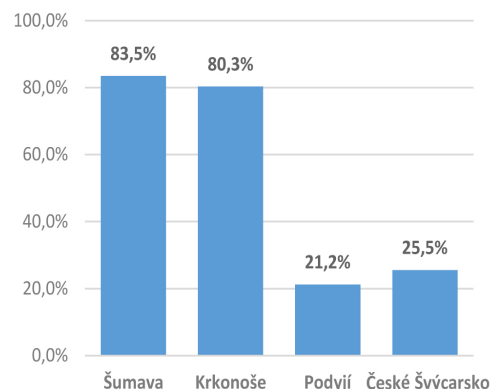

schopna vybavit žádnou konkrétní zprávu o ochraně české přírody z poslední doby. Ti, co si na něco vzpomněli, uvedli nejčastěji problémy Šumavy a připravovaný zákon o národních parcích (data byla sbírána na

začátku června 2015). Dalšími výraznými tématy, která ale ve skutečnosti nespádají pod ochranu přírody, byly třídění a recyklace odpadů, akce Uklidíme Česko, lokální události a témata a dále divoká příroda, zvířata (volně žijící, chráněná, biodiverzita, invazní druhy) a téma konfliktu ochrany přírody a výstavby. Tato zjištění potvrdily také skupinové diskuse. Poslední zprávy z oblasti ochrany přírody si většina respondentů vybavovala jen velmi obtížně. Řada „ekologických“ témat, která nakonec zazněla, nespojila přímo s přírodou a její ochranou. Převládaly události lokálního významu. Aktivně informace o ochraně přírody respondenti nevyhledávají, ochrana přírody není ani častým tématem hovorů s přáteli a rodinou.

Vybavit si nějaký konkrétní živočišný nebo rostlinný druh, kterému na českém území hrozí vyhynutí, zvládlo pouze 54 procent respondentů. Nejčastěji byly jmenovány velké šelmy (rys, vlk, medvěd), dravci (orel, sokol, roroh), mloci, raci, žáby a sovy. Podíl lesů na území ČR zná jen menší část respondentů. Číslo v rozmezí 30–39 procent uvedla cca třetina z nich. Naopak význam zkratky CHKO znají téměř všichni. Šest procent respondentů nebylo schopno jmenovat správně žádný český národní park. Nejčastěji (ve 44 procentech případů) si lidé vzpomněli na dva parky. Všechny čtyři parky uvedlo pouze 11 procent respondentů.

Znalost národních parků (N = 1023)

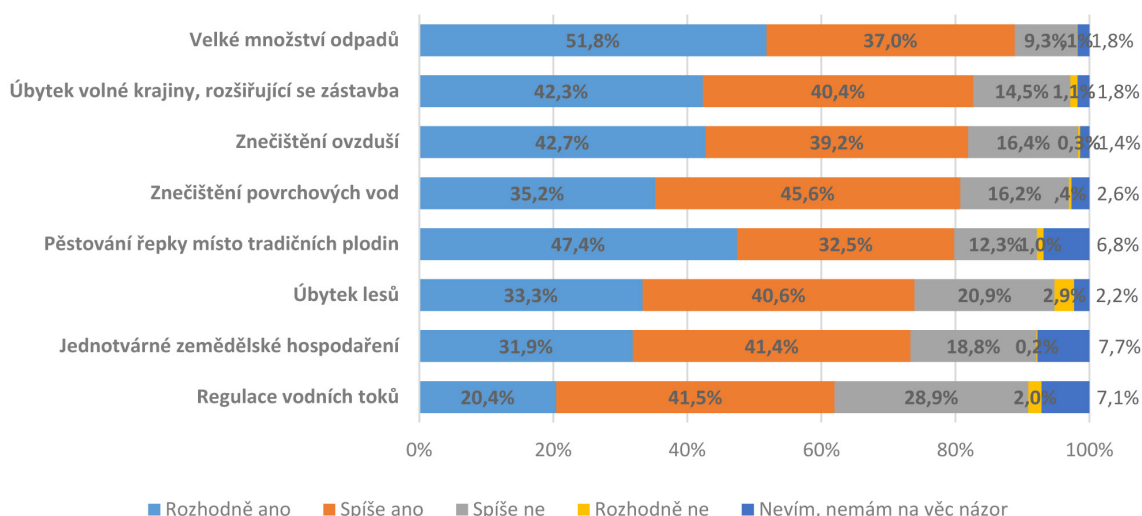
Nejznámějším je NP Šumava, naopak nejméně známý je NP Podyjí.

Informovanost o dění v přírodě a v ochraně přírody není mezi vybranou vzdělanější populací vysoká. Nízká je také míra zaujetí a potřeba dozvědět se o tématech ochrany přírody více.

HODNOCENÍ OCHRANY PŘÍRODY V ČESKÉ REPUBLICE

Kvantitativní část šetření ukázala, že za nejnaléhavější problém v oblasti ochrany přírody považují respondenti množství odpadů, úbytek nezastavěné volné krajiny a znečištění ovzduší. Z diskusních skupin pak vyplynulo, že respondenti si řadu závažných problémů v ochraně přírody

Naléhavost problémů ochrany přírody v ČR (N = 1023)

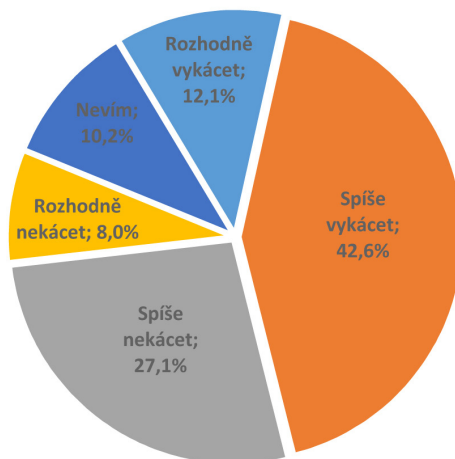
²Minimálně či vůbec nejsou tematizovány např. oblasti biodiverzity a vymírání druhů (pouze jedna zmínka o tom, že vymírání není problém), invazivních druhů (pouze jedna zmínka o nepůvodních druzích stromů), návrat predátorů, fungování přírody a krajiny (pouze jedna zmínka o zemědělství a lesnictví, jako oborech určujících ráz krajiny, plus špatné hospodaření s půdou ve vazbě zejména na solární energetiku a výstavbu skladů), povodně, sucha (zminěno pouze u konkrétní diskuse o stavu rybníků).

nejsou schopni vybavit, neznají je, nebo je jako problém nevnímají². Ochranařský slovník je většinou z nich poměrně hodně vzdálen. Ve výpovědích respondentů byla významná jejich vazba na město a „městské problémy“ (parky, zeleň, stromy, čistota ulic, ovzduší, třídění odpadků). Problémy přírody mimo město jsou dominantně spojené s lesy, odhozenými odpadky a zábo-rem půdy. Významným tématem oblasti ochrany přírody je pro respondenty také výchova dětí ke vztahu k přírodě (zásadní role rodiny, školy a mimoškolních aktivit). Stav přírody se podle respondentů obecně spíše zhoršuje, zejména v důsledku kořistnického přístupu k ní a „úpadku morálky“. Starší respondenti zmiňují v dobrém změny po roce 1989 a naopak kritizují opětovné zhoršení stavu v důsledku dlouhodobějšího porevolučního vývoje.

Pojem ochrany přírody je ve vnímání respondentů spojen na jedné straně s drobnými každodenními praktikami („slušné chování“ = neodhazování odpadků), na straně druhé je zatížen silnou morální hodnotou (ochrana přírody jako něco z podstaty žádoucího, správného, o co by se měl každý snažit). Mezi respondenty v diskusních skupinách panovala poměrně široká shoda na tom, že přírodu ničí a ohrožuje, pokud se člověk nechová správně – tedy např. odhazuje odpadky či se snaží z přírody jen získávat (developerská „honba za ziskem“). Pravidla sama o sobě nestačí, abychom přírodu ochránili – je třeba provádět kontrolu a vynucovat jejich dodržování pokutami. Dvě třetiny respondentů kvantitativního průzkumu se kloní k názoru, že by vláda

měla vydávat zákony, které přinutí občany chránit životní prostředí. Přírodu ohrožuje také příliš vysoký počet turistů v doposud nedotčených oblastech. Negativní vlivy

Měly by se na Šumavě stromy napadené kůrovcem vykácet? (N = 1023)

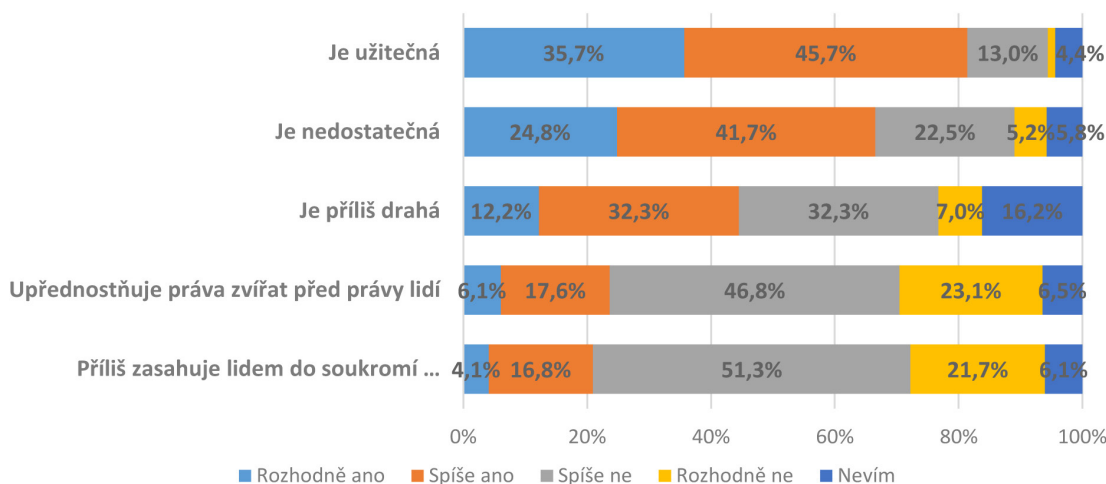

„běžného“ životního stylu nebyly v obou diskusních skupinách – snad pouze s výjimkou okrajově zmíněného automobilismu – uváděny. Hodnocení stávající podoby ochrany přírody v ČR je převážně pozitivní. Za užitečnou ji považuje 80 procent respondentů kvantitativního šetření. Dvě třetiny respondentů ji hodnotí jako nedostatečnou. V názorech na efektivitu vynaložených prostředků je veřejnost rozdělena na dvě přibližně stejné skupiny. O přílišném zasahování ochrany přírody do soukromí je přesvědčena pouze pětina respondentů. Jednoznačně nejdůvěryhodnějším aktérem v oblasti ochrany přírody jsou odborníci – vědci. Jejich argumentům by v případě

referenda v dané oblasti přikládalo váhu celých 90 procent respondentů. Naopak nejméně lidí by přikládalo váhu argumentům ministerstva dopravy a politikům. Ministerstvo životního prostředí, zemědělci a ochranaři z nevládních organizací se shodně těší zhruba 70 procentní důvěře. Účastníci skupinových diskusí označovali za klíčového aktéra v oblasti zejména ochranařské organizace. Na jejich činnosti oceňují respondenti především zaměření se na konkrétní (lokální) problémy, konstruktivní přístup, snahu o systémové změny, dlouhodobé dohlížení na tvorbu a plnění zákonů, drobnou práci. Důvěru v ně naopak snižuje radikálnost (ani ne tak v požadavcích, jako ve formě činnosti – přivazování se apod.), aktivní fundraising (direct-dialog) či podezření z ovlivnitelnosti (úplatnosti) a nedostatku vytrvalosti. Téměř polovina respondentů – 45 % – nebyla schopna uvést žádnou konkrétní nevládní organizaci, která se věnuje ochraně přírody či životního prostředí.

Ochrana přírody je respondenty považována za potřebnou a pozitivní, ale konkrétní představa o problémech ochrany přírody směřuje především na odpadky, úbytek volné krajiny a znečištění ovzduší. Globální problémy týkající se celkového vývoje přírody a krajiny nejsou respondentům známy nebo si je nejsou schopni vybavit. Výše diskutovaná nízká míra informovanosti se projevuje i v oblasti znalosti organizací zabývajících se ochranou přírody.

Hodnocení stávající podoby ochrany přírody v ČR (N = 1023)

POSTOJE K DÍLČÍM PROBLÉMŮM A KAUZÁM

V obou částech šetření jsme se podrobněji zaměřili také na určitá dílčí témata. V kvantitativní části jsme zjišťovali postoje respondentů k otázkám kácení stromů napadených kůrovcem na Šumavě, návratu velkých šelem do české přírody, zásahům vůči nepůvodním druhům a projektu Dunaj-Odra-Labe. V kvalitativní části jsme pak podrobněji diskutovali o problémech post-těžebních oblastí, vojenských újezdů a rybníků. Pokusíme se nyní shrnout hlavní závěry z těchto tematických okruhů.

Více než polovina respondentů se kloní k názoru, že **šumavské stromy napadené kůrovcem** by se měly vykácet, 35 % respondentů by napadené stromy nekácelo, 10 % nemá na tuto věc jasný názor. Naprostá většina respondentů - více než 88 % - je přesvědčena, že **velké šelmy** patří do české přírody. Více než 60 % respondentů se kloní k zásahům vůči **nepůvodním druhům**. Naopak, že bychom tyto druhy likvidovat neměli, se domnívá 30 % respondentů. Respondenti, kteří mají pozitivnější vztah k přírodě, se častěji vyslovují pro variantu nekácet v případě Šumavy a je u nich i o něco silnější podpora rozšíření šelem. Vazba mezi vztahem k přírodě a názoru na zásahy vůči nepůvodním druhům není takto jednoznačná.

Pouze 10 % respondentů se domnívá, že má dostatek informací **o projektu D-O-L**. Posoudit projekt v konkrétních oblastech - dopravní, ekonomické a ekologické - není schopno 30-40 % respondentů. Nejpozitivněji hodnotí respondenti D-O-L z hlediska jeho dopravní důležitosti (44 % hodnotí kladně, 25 % záporně). Na dvě v podstatě stejné poloviny jsou respondenti rozděleni v hodnocení ekonomické výhodnosti (31 % kladně, 32 % záporně). Nejkritičtěji hodnotí respondenti projekt z hlediska jeho ekologické prospěšnosti (22 % kladně, 38 % záporně).

Asociace spojené s **post-těžebními oblastmi** jsou v drtivé většině negativní. Lidé by sami od sebe na takové místo nezavítali - chybí jim důvod, proč na takové místo chodit a do určité míry je odrazuje také strach z neznámého. Tato místa by byli ochotni navštívit pouze tehdy, pokud by byl zajištěn „konkrétní program“. V zásadě všichni respondenti se kloní k využití takovýchto prostor k zalesnění, ozdravení půdy a pěstování vhodných plodin, turistice (po úpravách), příp. zástavbě. Dokonce i respondenti, kteří projevili zájem o divoce se „navracející přírodu“, by využití prostor pro „divoký návrat“ považovali pouze za dočasné řešení. Naopak **vojenské prostory** k návštěvám lákají. Podle respondentů je třeba zpřístupnit je lidem, ale tak, aby

nedošlo ke zničení těchto „unikátních pralesních prostor“ - respondenti mají obavy zejména z velkého množství turistů a developerských zájmů, byť vzhledem k popisu těchto oblastí v nich sami zřejmě nebyli vůbec nebo jen v malém procentu.

Stav rybníků hodnotí respondenti jako velmi různorodý, daný zejména formou vlastnictví a přístupem majitelů. Za příčiny špatného stavu pak respondenti považují zejména nedostatečné finance (např. pokud je vlastníkem malá obec), klimatické podmínky (zejména sucha), zvýšený stav chovu ryb. Pro většinu respondentů je možnost koupání se v rybnících poměrně důležitá a to, že se dnes v řadě rybníků - podle jejich názoru - koupat nedá, považují za problém.

K zásadnějším současným problémům české přírody a k otázkám její ochrany nemají respondenti sociologického šetření k dispozici dostatek informací, ale ani tyto informace nijak zásadně nevyhledávají. Deklarovaný pozitivní vztah k přírodě je tak plný paradoxů. Náprava je tedy v rukou ochranářů, kteří mají díky atraktivnosti tématu k lidem otevřené dveře, ale musí se naučit jimi vcházet se srozumitelnými a zajímavými informacemi.

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci projektu „Příroda, koho to zajímá“ (reg. č. EHP-CZ02-OV-1-016-01-2014).

